

ORIGINALS

Patologia associada a l'alcohol en una consulta ambulatoria

E. Caballeria i Rovira, A. Sala Auvi i la col·laboració de l'Associació d'Alcohòlics Rehabilitats de Badalona i comarca (ADARBYC).

ALCOHOL ASSOCIATED DISEASES IN AN OUTPATIENT DEPARTMENT

A retrospective study was carried out in the gastro-enterology section of an out-patient department, with a view to checking the real incidence of alcoholism in a working environment with a high rate of unemployment. The following factors were analysed: the degree of alcoholism, the work situation and diseases associated with alcoholism.

Of the 2,222 cases examined 351 (15.29 %) admitted to being alcoholics and were predominantly males, the highest incidence being found in those groups who consumed between 100 and 200 g. per day. The most frequently associated pathological conditions, in both sexes, were: fatty liver, cirrhosis, chronic hepatitis, hyatus hernia and gastroduodenitis.

Only 12 (3.4 %) followed some habit-breaking treatment.

Paraules clau: Alcohol. Patologia associada.

PATOLOGIA ASOCIADA AL ALCOHOL EN UNA CONSULTA AMBULATORIA

Se realiza un estudio retrospectivo en una consulta externa de digestivo con el ánimo de comprobar la incidencia real del alcoholismo en un barrio popular y con importante índice de paro, analizando: grado de alcoholismo, situación laboral y patología presumiblemente ligada al alcohol.

De los 2.222 casos protocolizados 351 (15,29 %) admitieron ser alcohólicos, con un notable predominio por el sexo masculino, siendo la incidencia mayor en los grupos que ingerían de 100 a 200 g/día. La patología asociada más frecuente en ambos sexos fue: esteatosis, cirrosis, hepatitis crónicas, hernia de hiato y gastroduodenitis.

Tan sólo 12 (3,4 %) seguían algún tratamiento deshabitador.

Ann Med (Barc), 1987; 73:3-6.

Introducció

El consum d'alcohol al nostre país ha anat augmentant de manera progressiva i important, fins arribar al quart o cinquè major consumidor segons diferents autors^{1,2}, i al primer pel que fa a malalts psíquics com a conseqüència d'aquest³.

L'any 1981, dues enquestes encarregades per organismes oficials estatals, Icsa-Galup i Metra-Seis^{4,5}, coincidien en observar que més del 50 % de la població adulta de l'Estat espanyol consumia begudes alcohòliques diàriament com a hàbit, donant la xifra de consumidors excessius en un 7 %. Un any després, la Generalitat de Catalunya va emprendre una investigació similar entre la població catalana de 16 a 65 anys, i va detectar que l'11 % de la població podia considerar-se de risc. En canvi, aquestes dades es quedaven, segons sembla, curtes a la pràctica, especialment a les àrees superpoblades com Badalona, d'acord amb l'experiència que recullen els grups com (l'Associació d'Alcohòlics Rehabilitats de Ba-

dalona i comarca) (ADARBYC) que controlen actualment més de 550 ex-alcohòlics. Com que les dades eren alarmants, vam decidir de comprovar la incidència real de l'alcoholisme, en una consulta externa de l'aparell digestiu, en un barri popular de Badalona amb un alt increment d'atur -factors ambdós comunament acceptats com a directament relacionats amb l'alcoholisme.

Material i mètodes

Hem revisat, retrospectivament, 2.343 històries clíniques, que corresponen a les primeres visites ateses en un consultori digestiu de l'Ambulatori del Dr. Barraquer de l'ICS a Sant Adrià del Besòs, durant un període de dos anys (juny 1983-juny 1985), i van quedar exclosos 121 casos perquè corresponien a pacients menors de 15 anys (70 casos) o per manca de dades (51 casos). En tots ells s'ha seguit un protocol unificat on només se n'ha diferenciat el sexe. Es va valorar, en el cas de l'existència de l'hàbit enòic: a) situació laboral (jubilat-pensionista, en atur forçat, treballador i mestressa de casa); b) grau d'alcoholisme (80-100 g/dia, 110-200 g/dia i més de 200 g/dia), i c) patologia ostensiblement lligada a l'alcohol.

Tots els diagnòstics es van confirmar mitjançant exploracions complementàries (radiologia, endoscòpia, biolo-

Correspondència: E. Caballeria i Rovira. Pompeu Fabra, 2-4 (8è A) 08024 Barcelona.
ICS/CAP II Ambulatori Dr. Barraquer. Sant Adrià del Besòs. Barcelona.

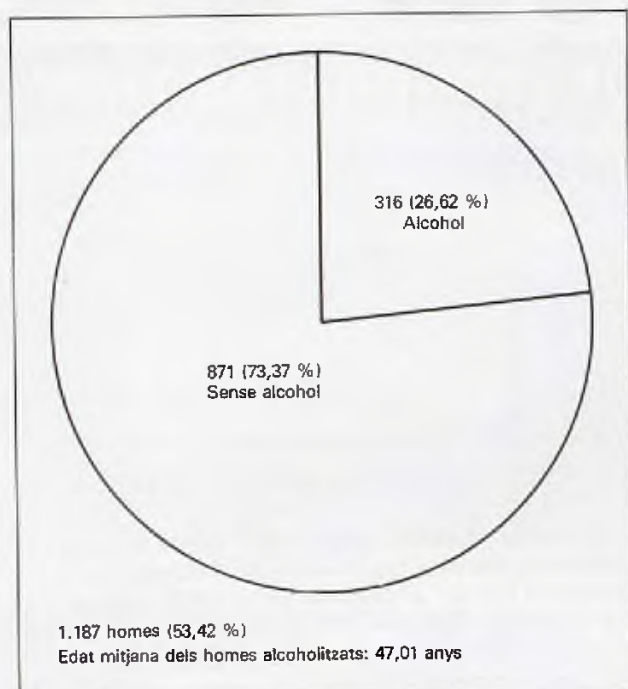

Fig. 1. Incidència d'alcoholisme en els homes.

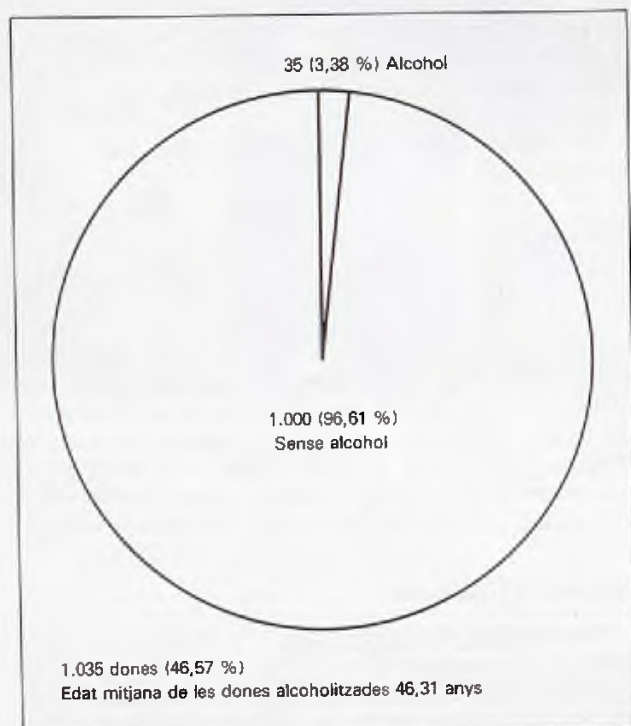

Fig. 2. Incidència d'alcoholisme en les dones.

gia i histologia), llevat de l'esteatosi hepàtica, ja que alguns casos no van ser biopsiats perquè presentaven dades clínico-biològic-ecogràfiques i evolutives altament suggestives d'aquest diagnòstic.

Les dades que es van obtenir van ser comparades amb estudis estadístics de la zona, que van proporcionar amablement ADARBYC i els doctors Guinard i Pons de la Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet.

Resultats

Dels 2.222 casos protocolitzats: 1.187 (53,42 %) corresponien a homes amb una edat mitjana de 47,01 anys, i 1.035 (46,57 %) a dones amb una edat mitjana de 46,31 anys.

L'estudi es va diferenciar segons el sexe. Podíem observar que 316 (26,62 %) eren homes alcohòlics i 871 (73,37 %) eren abstemis o poc bevedors (menys de 80 g/dia) (fig. 1). En el cas de les dones les diferències eren més grans: 35 (3,38 %) eren alcohòliques i 1.000 (96,61 %) eren no bevedores (fig. 2).

Amb referència a la situació laboral d'aquests pacients es va destacar el predomini —sorprenent— de major incidència d'hàbit enòlic en el grup de treballadors d'ambdós sexes (217, el 68,67 % homes i 14 el 40 % dones) (figs. 3 i 4). També hi ha coincidència en analitzar el grau d'alcoholisme. El grup més nombrós és el corresponent a bevedors de 100 a 200 g/dia (149, el 47,15 % homes i 22, el 62,85 % dones). Tot i que convé destacar l'alta incidència d'homes que consumeixen més de 200 g/dia (121-41,45 %) (figs. 3 i 4).

Quant a la patologia, ostensiblement lligada a l'alcohol (taula I), observem que la més freqüent en ambdós sexes és: l'esteatosi hepàtica (el 31,01 % homes i el 31,42 % dones) la cirrosi hepàtica (el 18,67 % homes i el 20 % dones), les hepatitis cròniques (l'11,7 % homes i el 14,28 % dones), les gastro-duodenitis (el 9,17 % homes i el 22,85 % dones) i l'hèrnia hiatal (el 9,81 % homes i el 8,57 % dones). En el cas dels homes destaca també la incidència d'úlcers de duodè (25,31 %) i de pancreatitis aguda (4,11 %). Només hem recollit tres casos (0,94 %) de polineuritis i un cas (0,31 %) d'encefalopatia hepàtica (taula I).

Malgrat les característiques del grup a avaluar i de la incidència d'alcohòlics en el grup, només 12 persones (3,41 %) seguien algun tipus de tractament deshabitador (farmacològic, psiquiàtric i/o teràpia de grup en centres d'alcohòlics rehabilitats).

Discussió

Acceptem d'entrada que aquest estudi no té un caire rigorosament científic perquè es basa en la informació subministrada per l'interessat i en unes condicions no pas gaire òptimes, sense proves que ens permetin de confirmar les dades. No obstant això, tenim la impressió que en els casos afirmatius predomina la sinceritat i, el frau es podria trobar en el grup que amaga l'hàbit enòlic. Per això, pensem que probablement el nombre real d'alcohòlics, especialment de dones, és sensiblement superior al que recollim en el treball. També contribueix, sens dubte, a la dificultat d'aquest estudi el fet que no es disposi encara de proves suficientment sensibles, especialment en laboratoris d'assistència primària, com l'alcoholúria, la determinació d'hemoglobina AI o la detecció de transamines mitocondrials⁶.

Cal tenir en compte que el nombre d'alcohòlics arreu del món ha augmentat en les últimes dècades d'una manera espectacular i això coincideix amb el millorament del nivell de vida, cosa que canvia també el tipus de beguda (es passa de vi a destil·lats de concentració enòlica més alta) i, especialment, canvia l'edat d'inici de l'hàbit⁷. A l'Estat espanyol aquest increment es pot xi-

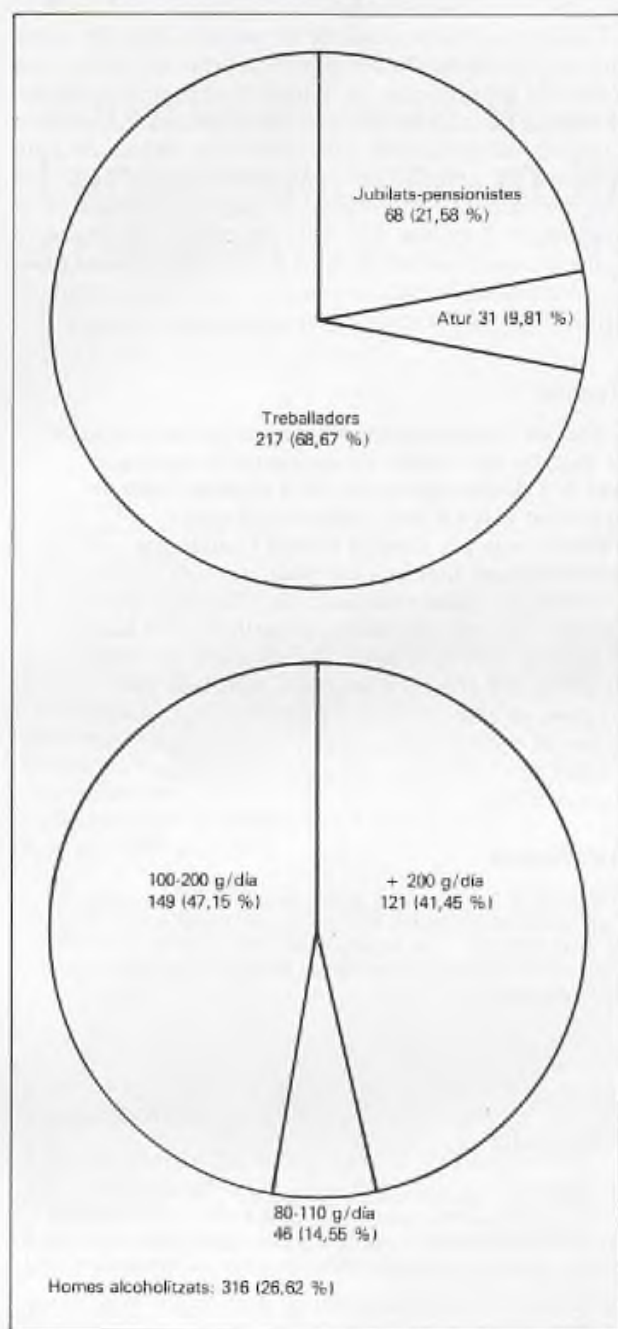

Fig. 3. Relació entre l'alcohol i la situació laboral en els homes; incidència segons el grau d'alcoholisme.

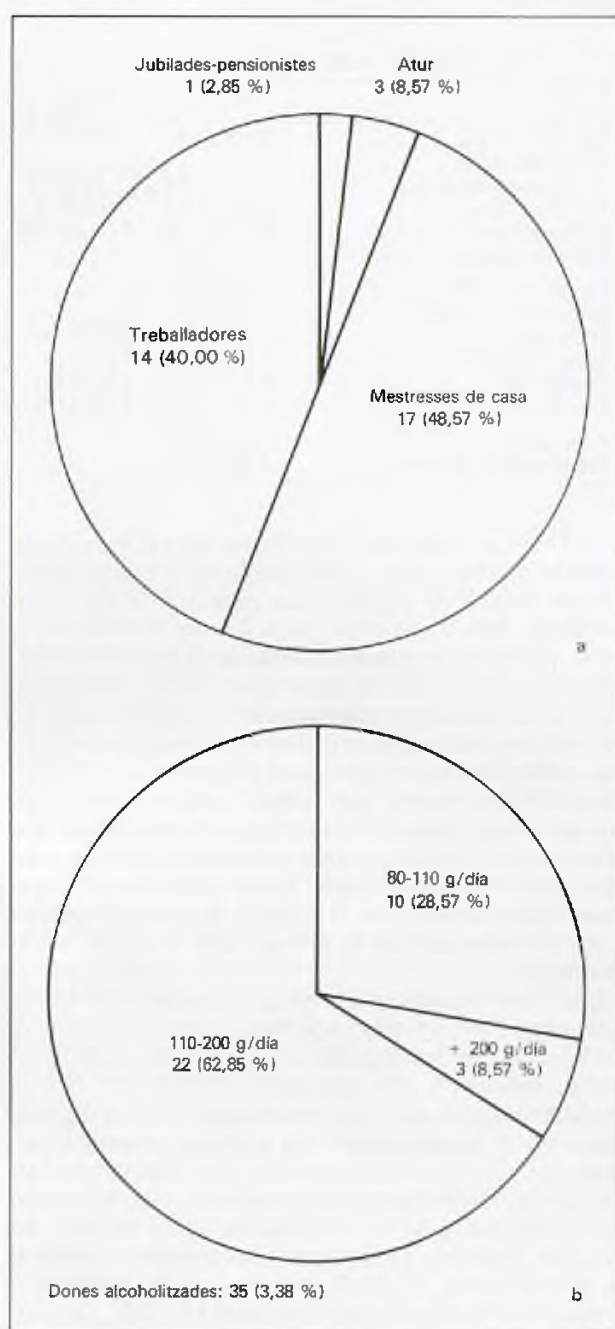

Fig. 4. a) Relació entre l'alcohol i la situació laboral en les dones; b) incidència segons el grau d'alcoholisme.

frar, segons informes oficials, d'1,5 milions a més de 2,5 milions des de l'any 1979³, si comptem que aproximadament el 7 % de la població adulta són bevedors excessius d'alcohol⁴.

Tot això ha portat a situar el país al primer lloc mundial pel que fa a malalts psíquics com a conseqüència de l'alcohol, al segon lloc quant al nombre d'addictes, i del tercer al cinquè quant a consum^{1,2,3}.

Fa trenta anys, els alcohòlics ocupaven a l'Estat espanyol 1,1 % dels llits de les institucions psiquiàtriques, fa 15 anys n'ocupaven el 25 % i actualment entre el 50 % i el 60 %. Aquestes dades coincideixen amb les de la zona que aquest treball estudia, perquè a la clínica mental de

Santa Coloma de Gramenet, que controla una població aproximada de 700.000 habitants, el 33 % dels ingressos i reingressos (una mitjana anual de 347) correspon a patologia associada a l'alcohol.

Un capítol a part són les despeses socials que comporta la problemàtica associada a l'alcohol, més de 30.000 milions són les pèrdues causades per l'absentisme laboral i la incapacitat permanent.

Sorprèn la poca incidència de les dones alcohòliques que es recullen en el nostre estudi, amb una proporció aproximada d'1/8 respecte als homes i això va molt lligat —com hem dit abans— als problemes a l'hora de la recollida de dades. Aquestes coincideixen amb les oficials de

TAULA I
Patologia associada a l'alcohol

	Homes	Dones
Cirrosi hepàtica	59 (18,67 %)	7 (20 %)
Cirrosi hepàtica + hepatocarcinoma	1 (0,31 %)	
Hepatitis crònica	37 (11,7 %)	5 (14,28 %)
Esteatosis hepàtica	98 (31,01 %)	11 (31,42 %)
Hepatitis alcohòlica aguda		
Pancreatitis aguda	13 (4,11 %)	
Pancreatitis crònica	5 (1,58 %)	
Úlcus gàstric	14 (4,43 %)	1 (2,58 %)
Úlcus duodenal	80 (25,31 %)	2 (5,71 %)
Hèrnia hiatal	31 (9,81 %)	3 (8,57 %)
Gastritis/duodenitis	29 (9,17 %)	8 (22,85 %)
Polineuritis	3 (0,94 %)	
Encefalopatia hepàtica	1 (0,31 %)	

l'any 1979 on s'estimava prop de 500.000 el nombre de dones amb hàbit enòlic, xifra que es va incrementar de manera notable en passar d'una proporció d'1/8 a una proporció d'1/4⁵.

Pel que fa a la patologia associada a l'alcohol, evidentment, no totes les afeccions que s'han recollit són conseqüència directa de l'alcohol, com ho són les hepatopaties i/o pancreopaties. Algunes podrien tenir una certa relació com a desencadenant (ulcus, gastroduodenitis...) i a d'altres, l'alcohol ajudaria que es manifestessin (hèrnia hiatal). En general, les xifres i les proporcions de patologia detectada es poden superposar a les estadístiques de gran part dels centres hospitalaris. Malauradament, ens manquen dades fiables sobre el nombre de malalties psíquiques tractades durant el període que estudiem en la nostra àrea.

La cirrosi hepàtica (CH) és, per la seva importància intrínseca, l'afecció més important i la seva relació amb l'alcohol és un fet acceptat per tots. Així, mitjançant càlculs estadístics, s'ha vist que el risc de CH és cinc vegades més gran quan el consum és de 80-160 g d'etanol diaris i, vint-i-cinc vegades més gran si el consum depassa els 160 g⁷. Al nostre país es calcula un increment anual de CH de 200.000 casos i entre aquests, nou mil moren per causes més o menys relacionades amb l'alcohol⁷. En la nostra casuística s'observa que la patologia hepàtica és la més freqüent (61,69 % homes i 65,70 % dones) i destaquen fonamentalment l'esteatosi i la CH.

Del punt de vista gastro-intestinal, a part de la quasi constant aparició de gastritis aguda després de la ingestió d'alcohol, s'accepta que pot actuar reactivant processos ulcerosos i arribar fins i tot a provocar complicacions d'aquests processos amb hemorràgies i perforacions. També és molt freqüent que afecti la mucosa de l'intestí amb el consegüent trastorn malabsortiu secundari⁷. N'hi ha d'altres que essent menys freqüents tenen importància perquè són molt greus, per exemple la pancreatitis crònica calcificant i la pancreatitis aguda (en el nostre estudi 5 (1,58 %) i 13 (4,11 %) casos respectivament).

No hem recollit una altra patologia, no digestiva, també associada a l'etanol, de gran importància i de vegades predominant (déficit nutricional, alteracions metabòliques, manifestacions endocrines, miocardiopaties i neuropaties...).

Finalment, volem destacar el nombre escàs de casos que, tot i acceptant la problemàtica personal i social que comporta l'hàbit enòlic, se sotmeten a tractament deshabitador. En aquest sentit i per experiència personal positiva, ens confessem defensors de la teràpia de grup integrada en associacions d'alcohòlics rehabilitats, que progressivament adquireixen un paper important en el tractament d'aquests pacients. En aquest sentit volem esmentar especialment la tasca d'ADARBYC i de la Clínica Mental de Santa Coloma, que controlen actualment 550 i més de 4.000 casos, respectivament.

Resum

Fem un resum retrospectiu en una consulta externa de digestiu amb l'ànim de comprovar la incidència real de l'alcoholisme en un barri popular i amb un important índex d'atur. Analitzem el grau d'alcoholisme i la situació laboral i patològica ostensiblement lligada a l'alcohol.

Dels 2.222 casos protocolitzats, 351 (15,29 %) van admetre que eren alcohòlics, majoritàriament homes. D'aquests, amb més incidència els grups que ingerien de 100 a 200 g/dia. La patologia associada més freqüent en ambdós sexes va ser: esteatosi, cirrosi, hepatitis crònica, hèrnia hiatal i gastroduodenitis. Només 12 (3,4 %) seguien algun tractament deshabitador.

Agraïment

Agraïm la col·laboració desinteressada dels membres de l'Associació d'Alcohòlics Rehabilitats de Badalona i Comarca (ADARBYC) i la col·laboració dels doctors Guinard Prats i Pons Villegas de la Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet.

Bibliografia

- Smith R. Alcohol and alcoholism: The relation between consumption and damage. *B Med J* 1981; 283: 895-898.
- Kaelber C, Mills G. Alcohol consumption and cardiovascular diseases: introductory remarks. *Circulation* 1981; 64 (supl. 3): 1-6.
- España bate nuevos récords en alcoholismo. *El Periódico*, 23 de febrer de 1979; 24.
- Jaime N. La costumbre de beber. *Profesión médica*, 19-25 d'octubre 1981; 16-21.
- VIII Congreso Nacional de Alcohólicos Rehabilitados-Granada. *Tribuna Médica* 1979; 820:19.
- Torres A. Marcadores bioquímicos: delatan a los alcohólicos. *Consulta* 1985; 299:19.
- Herrerías Gutiérrez JM, Pérez Cano R. Hígado y alcohol. Hepatitis alcohólica. *Monografías Laboratorio Delagrangue*, Madrid, 1979.
- Retana N. Alcoholismo femenino. *Profesión Médica*, 28 maig 1982; 14-15.
- Factores hereditarios en el alcoholismo. *Tiempos Médicos* 1981; 186: 53-60.
- Couzigou P, Fleury B. ¿El alcoholismo, enfermedad en parte hereditaria? *Nouv Presse Med* (ed. esp.) 1982; 1:41-44.
- Goodwin DW. Alcoholism and heredity. A review and hypothesis. *Arch Gen Psychiatry* 1979; 36:57-61.
- Kaj D, McNeil TF. Genetics aspects of alcoholism. *Adv Biol Psychiatr* 1979; 3:54-65.